

HAJDÚ ANDRÁS

Koncentráció és szervezetheztség a siker kulcsa

A választási rendszer működése a 2022-es országgyűlési választás esetében

Absztrakt

A tanulmány a 2022-es magyar országgyűlési választás eredményeit elemzi, és a korábbi két, 2014-es és 2018-as választással összehasonlítva vizsgálja a választási rendszer működését. A klasszikus szempontok, így a szelekciós mechanizmusok működése, az arányosság és a többségi jelleg mellett a magyar esetben fontos szavazatmegosztás, levélszavazatok és nemzetiségi mandátum kérdését is tárgyalja. A tanulmány megerősíti a magyar politikatudományban korábban kialakult álláspontot, amely szerint a választási rendszer alapvetően jól szervezett, magas támogatottsággal és mozgósító képességgel rendelkező szervezetek számára előnyös. Ezeknek a szempontoknak a teljesülése nem csupán az egyéni választókerületek döntő többségében sikeres pártoknak nyújt előnyöket, hanem a vesztes oldalon, sőt még a nemzetiségi képviselő esetében is kiemelt jelentőségű.

Kulcsszavak: választási rendszer, magyar politika, parlamenti mandátum, egyéni választókerület, szavazat

Abstract

The paper analyses the results of the 2022 Hungarian parliamentary election, and investigates the mechanism of the electoral system, compares the 2022 results with those of the two previous elections held in 2014 and 2018. The paper discusses classical research questions related to electoral systems, such as selection mechanisms, proportionality, and completes these classical and universal aspects with special questions, for example split-ticket and postal voting, and the mandate of ethnic minorities, which are important in Hungary. The paper verifies the preconception of the Hungarian political science that the electoral system is favourable for parties with strong organisation, high level support and mobilisation capability. These factors provide advantages not only for a party which is the most successful in the constituencies, but these aspects are also relevant for the losing parties, moreover in the case of ethnic minority representation.

Keywords: electoral system, Hungarian politics, parliamentary mandate, constituency, vote

Bevezetés

2010 után a magyar országgyűlési és önkormányzati választási rendszer is jelentősen átalakult, kizárólag az európai parlamenti képviselő választás szabályai maradtak a 2010 előttié. A korábbi választási rendszer átalakításának lehetősége a politikatudományi és a jogtudományi elemzések keretein kívül a politikai vitákban is rendre napirendre került, továbbá az Alkotmánybíróság erre több alkalommal felszólította az Országgyűlést. Új választási rendszer kialakítására a Fidesz–KDNP első, 2010-es kétharmados győzelmét követően nyílt reális lehetőség, amelyet a 2010–2014-es ciklus során meg is valósítottak a kormánypártok.

A tanulmány a 2022-es országgyűlési választásra koncentrálna, amelynek eredményeit a 2014-től alkalmazott rendszerben tartott korábbi két választással is összehasonlítja. A tanulmány a 2022-es választást megelőző politikai helyzet, elsősorban annak a választási rendszerhez kapcsolódó kérdéseinek összefoglalása után tárgyalja részletesen az eredményeket, elemzi a választási rendszer működését és hatását a magyar politikára. A szelekciós mechanizmusok (jelöltállítás feltételei, parlamenti küszöb) után a szavazatmegosztás jelensége, az aránytalansággal és többségi jelleggel, területi különbségekkel kapcsolatos kérdések, majd a levélzavazatok és a nemzeti-ségi mandátum jellegzetességei képezik az elemzés tárgyát.

1. A politikai helyzet a 2022-es országgyűlési választás előtt

A politikatudomány egyik széles körben elfogadott állítása, hogy a választási rendszer hat a politikai szereplőkre, így a politikusok és pártok viselkedésére, stratégiájára. Az 1990-től hat országgyűlési választás során alkalmazott választási rendszer az együttműködésre képes pártokat részesítette előnyben. Fontos hatása volt az 1994-től négyről öt százalékra emelt parlamenti küszöbnek, ami megakadályozta egy töredezett, fragmentált pártrendszer kialakulását, és két évtizeden át akadályozta új szereplők parlamenti tényezővé válását.¹ Az intézményi környezethez a po-

¹ Körösenyi et al. 2007, 223–224.

litikusok és a választók is alkalmazkodtak választásról választásra, ami fontos szerepet játszott a pártrendszer gyors, alig tíz év alatt bekövetkezett koncentrálódásában,² bár a magyar politikát az 1990-es évek második felétől nagyjából másfél évtizeden át meghatározó kétblokkrendszer kialakulása nem tekinthető kizárólag a választási rendszer következményének.³

A 2010-es országgyűlési választás utáni pártrendszer sok tekintetben különbözött a megelőző két évtizedtől, és nemzetközi példákhoz sem lehetett könnyen hasonlítani. A rendszerváltást követő két évtized szereplői közül csak a Fidesz–KDNP és az MSZP maradt releváns, ráadásul az erőviszonyok egyértelműen a Fidesz javára módosultak. Emellett megjelent két új párt az Országgyűlésben (Jobbik és LMP), amelyek viselkedése és szerepe akkor még sok tekintetben kérdéses volt.⁴ Bár a 2010-ben kezdődő ciklus során több politikai fordulat történt, a 2014-es választás lényegében újra a 2010-es parlamenti erőviszonyokat teremtette meg, viszont már egy új választási rendszer alkalmazásával.

2014-től alkalmazott új választási rendszer egyik fő jellegzetessége, hogy a korábbiaknál is jelentősebbé vált az egyéni választókerületek szerepe. A mandátumokon belüli arány növekedése (45,6 százalékról 53,3 százalékra) mellett a győzteskompenzáció bevezetése a politikai verseny központi terepévé emelte az egyéni körzeteket.⁵ Az egy fordulóra történő átállás miatt kulcskérdéssé vált, hogy a jelöltek személyéről mikor és hogyan tudnak megegyezni az együttműködésre hajló vagy kényszerülő pártok, mert gyakorlatilag az egyéni választókerületekben elért eredmény dönti el, hogy ki szerez parlamenti többséget. Ez nem önmagában jelent újdonságot a korábbi választási rendszerhez képest,⁶ hanem a győztes „jutalmazásának” mértékében. A 2014-es eredmények azt mutatták, hogy a választási rendszer a győztest minden más szereplővel szemben felértékeli. Az egyéni választókerületi győzelmek száma, valamint azok mértékétől függően a vesztes jelöltek töredékszavazatai és a győztesek kompenzációs szavazatai bírnak központi jelentőséggel a mandátumok

² Tóth 2001.

³ Soós 2012.

⁴ Enyedi–Benoit 2011.

⁵ Tóth 2017, 44–45.

⁶ Körösényi et al. 2007, 223–224.

elosztása szempontjából⁷ (1. táblázat). Ezt a jellegzetességet a 2018-as választás eredményei is megerősítették,⁸ amit a politikai elemzők és tanácsadók korán, 2012–2013 során felismertek, és az új választókerületi határok kijelölésétől kezdődően szinte minden hazai elemző- és kutatóintézet jelentkezett választókerületi erőviszonyokra vonatkozó elemzésekkel.

1. táblázat: Egyéni kerületek szerepe a választási rendszerben

	<i>Legtöbb szavazatot szerzett párt hazai listás szavazataránya (%)</i>	<i>Első és második listás helyezett különbsége (%)</i>	<i>Első helyezett által nyert egyéni választókerületi mandátumok száma és aránya</i>	
2014	43,55	17,34	96	90%
2018	47,36	27,55	91	86%
2022	52,45	16,30	87	82%

Forrás: Tóth (2015, 237) nyomán a Nemzeti Választási Iroda adatai alapján

A 2022-es országgyűlési választásra több szempontból is különleges politikai helyzetben került sor. Az ellenzéki pártok a 2019-es önkormányzati választáson elért sikereik hatására már 2020 első hónapjaiban megkezdték a felkészülést a következő országgyűlési választásra, amelynek három központi kérdése volt. Az első a miniszterelnök-jelölt személyére vonatkozott, amelyről a korábbi magyar pártszövetségekhez képest jóval összetettebb és bonyolultabb politikai blokk keretei között kellett megállapodni. A további két kérdés, az egyéni választókerületi jelöltek személyének meghatározása, valamint a listás helyek elosztása szorosan összekapcsolódott. Utóbbi annak ellenére is újabb komoly kihívásként jelentkezett a sok eltérő érdeket követő párt együttműködésében, hogy 2020-ra minden ellenzéki párt vezetéséből kiszorultak azok a politikusok, akik a széles és egyben szoros szövetséggel szemben más politikai alternatívát fogalmaztak volna meg.

A Fidesz–KDNP más jellegű kérdésekkel és kihívásokkal küzdött. 2019 októberében nyilvánvalóvá vált, hogy a határozott és fegyelmezett ellenzéki együttműködés győzelemre vezethet, különösen, ha kormánypárti politikusok botránnyai, esetleg elbizakodása további lehetőségeket kínál

⁷ Tóth 2015, 246–248.

⁸ Tóth–Szabó 2018, 34–36.

számukra. 2019-től a kormány külpolitikai mozgásterére is változott. Az Európai Unió intézményeivel (elsősorban az Európai Bizottsággal és az Európai Parlament baloldali és liberális frakcióival) zajló viták a korábbi évekhez képest is élesebbé váltak, majd 2020 és 2021 során több olyan politikai vezető is távozott hivatalából (például Donald Trump 2020-ban, Benjámín Netanjáhu és Andrej Babiš 2021-ben), akik korábban támogatták a Fidesz kormányzását. Az igazán komoly belpolitikai megrázkódást az új típusú koronavírus-járvány jelentette, amely 2020 márciusától gyakorlatilag 2021 végéig központi ügynek számított és rendkívüli terhet jelentett az egészségügy, az oktatás, a közösségi élet, a gazdaság minden területén. A ciklus utolsó, a választás szempontjából is jelentős politikai eseménye egy újabb külső válsághelyzet keretében jelentkezett, amikor 2022 februárjában Oroszország megtámadta Ukrajnát. Ez a rövid összefoglaló is illusztrálja, hogy a választási rendszerhez kapcsolódó kérdések az ellenzéki pártok viselkedését befolyásolták látványosabban, így ezen a ponton az ellenzéki pártokra koncentrálunk.

Az új választási rendszerben lezajlott 2014-es és 2018-as választáson az ellenzéki pártok eltérő stratégiát követtek. 2014-ben a baloldali pártok úgy gondolták, hogy a 2010-ben parlamenti erővé váló új pártok nélkül is komoly kihívói lesznek a Fidesznek, aminek jegyében öt párt⁹ állított közös listát, illetve a 106 egyéni választókerületben közös jelöltet.¹⁰ A Jobbik és a Lehet Más a Politika (LMP) egyaránt önálló utat járt és – többek között a személyes konfliktusok és eltérő helyzetértékelések, stratégiák miatt –, nem alakult ki érdemi kooperáció a különböző ellenzéki pártok között, ami annak ellenére is kényelmes győzelmet eredményezett a kormánypártoknak, hogy támogatottságuk jelentősen csökkent 2010-hez képest.¹¹

2018-ban új modellt alkalmaztak az ellenzéki pártok. A Magyar Szocialista Párt (MSZP) közös listát állított a Párbeszéddel, a Demokratikus Koalícióval (DK) pedig megállapodást kötött az egyéni körzetek felosztásáról. Ennek értelmében a két szereplő önálló listával indult a választáson, az egyéni körzetekben azonban nem versenyeztek egymással, és támogatták a másik fél politikusát. Minden más ellenzéki párt kezdetben

9 MSZP – Együtt – Demokratikus Koalíció – Párbeszéd Magyarorszáért – Magyar Liberális Párt.

10 Lakner 2017, 158–162.

11 Tóth 2017, 50–54.

a 2014-es utat követte, önálló listákkal és jelöltekkel, a helyzet azonban a választáshoz közeledve jelentősen megváltozott. Márki-Zay Péter az ellenzéki pártok támogatásával 2018. február 25-én megnyerte a hódmezővásárhelyi időközi polgármester-választást, ami fokozta az ellenzéki pártok együttműködésére vonatkozó külső nyomást. Ennek keretében először a kisebb, parlamenten kívüli baloldali pártok (Együtt, Momentum) kezdték el visszaléptetni a jelöltjeiket, amit az MSZP-P szövetség több körzet esetében is viszonzott. Március során az LMP – még csak burkoltan – bekapcsolódott az egyéni körzetekre vonatkozó kooperációba, aminek következtében több helyen (például Budapest 1., Tolna 1.) is csak egyetlen releváns baloldali jelölt maradt a választás napjára.¹² Mindezzel párhuzamosan online felületek jelentek meg (például taktikaiszavazas.hu), amelyek minden választókerület esetében ajánlásokat fogalmaztak meg a szavazók felé, hogy az egyes körzetekben mely egyéni ellenzéki jelölt támogatásával érhető el legnagyobb eséllyel a kormányváltás.¹³ A 2014-hez képest jóval jelentősebb együttműködés ellenére a Fidesz–KDNP újra kétharmados többséget szerzett, ami az ellenzéki stratégia ismételt átalakítását tette szükségessé.

A 2019-es önkormányzati választáson az ellenzéki pártok a fővárosban, a megyei jogú városokban, sőt a kisvárosokban is komoly sikereket arattak.¹⁴ A győztes helyszíneken külső szemlélőként egyszerűnek tűnő megoldást választottak. A tízezer fő feletti települések és budapesti kerületek döntő többségében megállapodtak egyetlen polgármesterjelölt támogatásában, az egyéni körzeteket felosztották egymás között, és sok helyen a pártlogókat egy helyi civil szervezet mögé rejtve indultak. A 2019 októberében elért győzelmek arra utaltak, hogy hasonló stratégiát követve a 2010-es választásra kialakult centrális erőtér¹⁵ megszüntethető, ami a 2014 és 2018 között az ellenzéki pártok burkolt, 2018-tól nyíltan vállalt

12 Tóth–Szabó 2018, 24–30.

13 Tóka 2018, 94–97.

14 Budapesten a főpolgármesteri tisztség és a közgyűlési többség megszerzése mellett az ellenzéki polgármesterjelöltek a 23 kerületből 14-ben nyertek. A 23 megyei jogú város közül 10-ben a polgármesteri, 12-ben a közgyűlési többséget is megszerezték. Emellett legyőzték a hivatalban lévő kormánypárti jelölteket számos tízezer fő feletti városban a fővárosi agglomerációban (például Budakalász, Göd, Szentendre, Szigetszentmiklós, Vác) és az ország más térségeiben (például Cegléd, Jászberény), sőt tízezer fő alatti kisvárosokban (például Balatonalmádi) is értek el sikereket.

15 Tóth–Török 2014.

közös célja volt.¹⁶ Az egységes ellenzéki fellépés sikeréhez fűzött reményeket fokozta az új típusú koronavírus megjelenését követően kialakult válsághelyzet.

Az országos, nyílt együttműködés, a választási szövetség kialakítása azonban nehezebbnek bizonyult a helyi alkuk megkötésénél. Az egyéni jelöltek, valamint a miniszterelnök-jelölt személyének kiválasztására hat ellenzéki párt előválasztást szervezett,¹⁷ amelyre 2021 szeptemberében és októberében került sor. Sok körzetben ennek ellenére a választásig sem sikerült rendezni azokat a konfliktusokat, amelyek hosszabb ideje jelen voltak az egymással rivalizáló szereplők között. További kihívást jelentett az ellenzék leváltásának ígértét megfogalmazó Márki-Zay Péter győzelme az előválasztáson, amelynek részletei egy másik, a kampány eseményeivel és jellegzetességeivel foglalkozó tanulmány tárgyát képezhetnék. Ezen a ponton azt érdemes kiemelni, hogy az előválasztás során úgy tűnt, megvalósul az ellenzéki stratégia egyik alapvető feltétele: egyetlen jelölt minden körzetben a kormánypárti politikusokkal szemben. (Hivatalosan ezt a döntést az érintett pártok a választási rendszer jelöltállítási feltételekre vonatkozó elemeinek módosításával indokolták, amely részletesen a következő pontban kerül majd bemutatásra.)

Ennek ellenére a teljes, minden választáson induló pártra kiterjedő Fidesz-ellenes blokkot nem sikerült létrehozni; a Jobbikból a párt átalakulása miatt távozó politikusok által 2018-ban alapított Mi Hazánk Mozgalom, korábbi választásokon már indult, önmagát viccpártként meghatározó Magyar Kétfarkú Kutya Párt (MKKP), illetve néhány kisebb szervezet ragaszkodott az önálló megmérettetéshez. A Mi Hazánk mindkét oldallal történő együttműködést elutasítva, önálló politikai alternatíva megfogalmazására és képviselésére tett kísérletet. Bár az MKKP kerülte a nyílt és látványos konfrontációt a többi ellenzéki párttal, önálló indulásával mégis egyfajta kritikát képviselt az ellenzékkel szemben (is). Márki-Zay Péter vezetésével a baloldal ugyan kísérletet tett a Kutyapárt elbizonytalanítására, választástól való távol tartására, az MKKP vezetőinek határozott ellenállása után azonban megelégedtek annyival, hogy az MKKP több

¹⁶ Csernák–Tordai 2021.

¹⁷ Az előválasztás hivatalosan hat ellenzéki párt (DK, Jobbik, LMP, MSZP, Momentum, Párbeszéd) megállapodása szerint zajlott, amelyen további kisebb pártok (például Új Kezdet, Új Világ Néppárt) és a párton kívüli miniszterelnök-jelölt Márki-Zay Péter indulását is jóváhagyták.

„billegőnek” minősített választókerületben nem indított jelöltet. A kampány során pedig aktivistái azt kommunikálták, hogy nekik csak a listás szavazatokra van szükségük, egyéni jelöltek közül mindenki azokat a személyeket támogatja, akiket akar.

2. Szelekciós mechanizmusok

A választási rendszer két módon is komoly belépési küszöböt állít a politikai szereplők elé. Először a jelölési mechanizmus meghatározásával, ami eldönti, hogy egyáltalán kikkel „találkozhatnak” a választók a szavazólapon, másodsor pedig a bejutási küszöbvel, amelynek meghaladása a feltétele annak, hogy egy párt listás mandátumhoz jusson. Ez a két elem az 1990 és 2010 között alkalmazott választási rendszerben az országos szervezetszerű pártoknak kedvezett, egyúttal a pártrendszer koncentrációját segítette elő.¹⁸

Az első belépési pontot a jelöltállítás képezi, amely alapjaiban változott meg az előző választási rendszerhez képest. A 2014-től alkalmazott választási rendszer keretei között egyéni jelöltek jóval egyszerűbben indulhatnak: kevesebb ajánlás szükséges (a korábbi 750 ajánlószelvény helyett 500), egy választó több jelöltet is támogathat, ráadásul mindezt jóval nagyobb méretű és lakosságszámú körzetekben kell teljesíteni.¹⁹ 2022-re a korábbi két választáshoz képest ez az elem nem módosult, a pártok listaállításának feltétele viszont megváltozott. 2014-ben és 2018-ban országos lista állításához egy pártnak minimum 27 egyéni választókerületben kell jelöltet állítania úgy, hogy e jelöltek legalább kilenc megyében és Budapesten induljanak. A korábbi rendszerrel ez szigorúbb feltételeket jelent (amely legalább hét területi lista állításához kötötte az országos lista állítását), azonban tekintettel arra, hogy a választók a területi listákra, és nem az országos listákra adták le szavazataikat,²⁰ ez a változás is (elméletileg) kedvezett a kisebb pártoknak.

18 Körösenyi et al. 2007, 212–214; Tóth 2015, 232–234.

19 Tóth 2017, 46.

20 Húszt területi lista nélkül csupán egyetlen alkalommal, 1990-ben a KDNP-nek sikerült átlépnie a parlamenti küszöböt.

Ezt a helyzetet, valamint a korábbinál bőségebb állami kampánytámogatási lehetőségeket többen is kihasználták.²¹ 2014-ben 18, 2018-ban már 23 párt állított országos listát, miközben döntő többségük támogatottsága elenyésző volt, a kampányra felvett támogatások jelentős részét soha nem térítették vissza.²² Erre a helyzetre reagálva többször is felmerült a jelöltállítás, illetve a kampányfinanszírozás és a támogatásokkal történő elszámolás kereteinek átalakítása.

Az Országgyűlés 2020 decemberében a T/13679. törvényjavaslat elfogadásával jelentősen átalakította az országos lista állításának feltételeit. A korábbi 27 helyett 71 egyéni választókerületi jelölt indításához kötötte, olyan formában, hogy az egyéni jelölteknek legalább 14 megyében és Budapesten kell elindulniuk. Amennyiben egy szervezet egyéni jelöltjeinek száma a választásig valamilyen ok miatt 71 fő alá csökken, a párt a listáját elveszíti.

Az előző ciklus parlamenti frakcióval rendelkező ellenzéki pártjai ezt követően deklarálták egyértelműen a minden területre kiterjedő közös indulást 2022-ben. Állításuk szerint a módosítás ellehetetlenítette a 2018-ban alkalmazott kooperációs modellt,²³ ami külön listák indítására, de egyúttal az egyéni választókerületekben zajló verseny korlátozására, a baloldali szavazatok koncentrálására törekedett (2. táblázat).

A módosítás a kritikák ellenére igen gyorsan korlátozta a fentebb bemutatott „bizniszpártok” szereplését. A 2014-es és 2018-as választáshoz képest rendkívüli mértékben csökkent az egyéni körzetekben induló jelöltek, valamint az országos listával rendelkező pártok száma is. A korábbi két választáson egy körzetben átlagosan több mint 14 jelölt szerepelt a szavazólapon, 2022-re ez az érték 7 alá csökkent. 2018-ban 23 listára lehetett szavazni, amelyek közül 16 az egyszázalékos támogatottságot sem

21 2014-ben a választáson induló jelöltek egymillió forint állami támogatásban részesültek, az országos listát állító pártok az induló jelöltek számának függvényében 150-600 millió forint támogatáshoz juthattak. Ez a lehetőség számos olyan szervezet, „bizniszpártok” színrelépését eredményezte, amelyeket a választáson történő indulással összefüggő pénzügyi lehetőségek motiváltak. 2014-ben a becslések szerint 4,2 milliárd forint került ilyen szereplőkhöz, aminek csak töredékét költötték kampánycélokra (Tóth 2017, 49–50).

22 Egy 2017-es módosítás az egy százalék alatti eredményt elérő pártokat a kampánytámogatás visszafizetésére kötelezte, a pártvezetőket pedig felelősnek minősítette a pártok tartozásáért. Ennek ellenére a Transparency International Magyarország és a Political Capital becslései szerint 2018-ban is nagyjából hárommilliárd forint kerülhetett a „bizniszpártokhoz” (Political Capital 2018).

23 Tóth–Szabó 2018, 24–27.

2. táblázat: A választási rendszer szelekciós szintjei 2014 és 2022 között

	2014	2018	2022
Legalább egy egyéni jelöltet állító pártok	53	64	20
Összes egyéni jelölt	1531	1547	655
Egyéni körzetekben induló jelöltek átlagos száma	14,4	14,6	6,2
Országos listák száma	18	23	6
106 egyéni jelöltet állító listák	4	2	2
5% feletti listák száma	4	5	3

Forrás: Nemzeti Választási Iroda

tudta elérni, sőt 11 lista 0,1 százalék alatti eredménnyel zárta a választás napját. 2022-ben viszont csak hat lista szerepelt a szavazólapokon, amelyek közül csupán egyetlen maradt 1 százalék alatt (Normális Élet Pártja), amely változás jelzi, hogy a korábbi választásokon induló marginális támogatottsággal rendelkező, ugyanakkor az állami támogatásra igényt formáló pártok döntő többsége távol maradt a 2022-es választástól.

A politikai erőviszonyok átalakulását jól illusztrálja, hogy csak a két „nagy lista” tudott mind a 106 körzetben saját jelöltet állítani. Ez a kör 2018-ban az ellenzéki pártok kooperációja következtében csökkent a négy évvel korábbi helyzethez képest.²⁴ 2022-ben azonban a pártvezetők döntése mellett (MKKP) a korlátozott erőforrások (Mi Hazánk) is hátrányt jelentettek a kisebb pártok számára, amelyek így nem tudtak – esetleg nem is akartak – minden egyéni választókerületben jelöltet indítani.

Az ötszázalékos parlamenti bejutási küszöb felett teljesítő listák számának alakulása a választási rendszerhez történő alkalmazkodás, „tanulási folyamat” különleges példája. A Fidesz 2002-ben az MDF-fel, 2006-tól a KDNP-vel szövetségben, közös listán indul a választáson, amelyet követően önálló országgyűlési képviselőcsoportot hoznak létre, így 2002 óta mindig több országgyűlési frakció alakult, mint ahány lista a parlamenti küszöb felett szerepelt.²⁵ A baloldal 2014-ben alkalmazta először ezt

²⁴ Tóth–Szabó 2018, 26.

²⁵ Két párt által létrehozott közös lista esetén 10 százalék, kettőnél több párt közös listájánál 15 százalék a parlamenti küszöb. A 199 fős Országgyűlésben 2014-től minimálisan öt fő szükséges frakció létrehozásához, amit csak olyan párt tehet meg, amely jelölteket állított az adott választáson.

a megoldást, ami után viszont az öt szövetséget alkotó párt közül csak az MSZP tudott frakciót alakítani. 2018-ban már a Fidesz–KDNP-„modellt” másolva az MSZP-vel közösen induló Párbeszéd önálló frakciót hozott létre. 2022-ben a baloldali választási szövetség hat frakcióra osztdott, így 2022. május 2-án a rendszerváltás óta a leginkább fragmentált Országgyűlés alakult meg kilenc képviselőcsoporttal (3. táblázat). Ez a folyamat azonban arra az ellentmondásra is figyelmeztet, hogy a jogi, intézményi elemek csak korlátozottan írják felül, terelik mederbe a politikai élet megosztottságát.

3. táblázat: A képviselőcsoportok létszáma az Országgyűlés alakuló ülésén

	2014	2018	2022
Fidesz	117	117	117
KDNP	16	16	18
MSZP	29	15	10
Jobbik	23	26	10
LMP	5	9	5
DK	–	9	15
Párbeszéd	–	5	6
Momentum	–	–	10
Mi Hazánk	–	–	6
Független	9	1	1
Nemzetiségi	–	1	1
Összesen	199	199	199

Forrás: Országgyűlés

A 2022-es eredmény egyúttal azt is jelezte, hogy nem tért vissza a 2010 előtti időszakot meghatározó kétblokkrendszer²⁶ a magyar pártrendszerben. A két blokk versengése a 2000-es évtizedben is alternatív lehetőséget kínált kisebb pártoknak, szerepet játszott az MDF 2006-os szereplésében is,²⁷ másoknak pedig olyan támogatottsági szintet biztosított, amivel ugyan a parlamenti küszöböt nem lépték át, de egy százalék feletti ered-

²⁶ Soós 2012.

²⁷ Török 2006, 159–160.

ményhez társuló állami támogatások minimális politikai aktivitáshoz szükséges forrást biztosítottak (például MIÉP 1994 és 1998, majd 2002 és 2010 között). Ez a jellegzetesség szerepet játszhatott a Mi Hazánk öt százalék feletti szereplésében is, amelyet az egykori jobbikosok (becslések szerint a 2018-as Jobbik-tábor közel harmada) mellett olyan szavazók is támogathattak, akik „csak azért sem” hajlandók kizárólag két politikai alternatíva közül választani, utóbbi igazolása azonban kemény módszertani eszközökkel nehéz.

Mindezek alapján a két szelekciós szint eltérően működött 2022-ben. A listaállítás feltételeinek szigorítása csökkentette az egyéni jelöltek és az országos listák számát is, „eltüntetve” a szavazólapokról és a választási statisztikákból a marginális, minimális támogatottságú politikai szereplőket. A bejutási küszöb működésének megítélése azonban már összetettebb kérdés. A pártok megtanulták haszonmaximalizáló logika mentén alkalmazni a választási rendszernek ezt az elemét, ennek következtében az a paradox helyzet alakult ki, hogy a rendszerváltás óta a (2002-es választáson jelentkezett ugyanez a helyzet) a legkevesebb, mindössze három lista lépte át a parlamenti küszöböt, mégis az 1990 utáni politikatörténet leginkább töredezett, fragmentált Országgyűlése alakult meg 2022-ben.

Szavazatmegosztás

A másodlagos pártpreferencia kutatása hosszú időn keresztül marginális témának számított a politikatudományban. Az 1970-es évekig igazán komoly létszámú szavazó esetében fel sem merült, hogy mást támogatna, mint ami neveltetéséből, foglalkozásából, családi és lakóhelyi környezetéből következik. A helyzetet új pártok sikerei, a választói magatartás korábbi mintázatainak átalakulása (például politikai részvétel különböző formáinak csökkenése, politikai erőviszonyok módosulása) változtatta meg.²⁸ A 2000-es évtized kezdetétől a többségi választási rendszerek mellett a vegyes, sőt az arányos rendszerekben is egyre mélyebben foglalkoztak annak a kérdésnek a feltárásával és megértésével, hogy miért szavaz

²⁸ Róna–Sós 2011.

egy választó más pártra, mint amivel személyes értékrendje, elképzelései, preferenciái megegyeznek.²⁹ A vegyes, így a magyar választási rendszer esetében is, ez a jelenség azért vet fel további kérdéseket, mert a választók „mozgásterét” jelentősen bővíti, hogy több, eltérő mechanizmus szerint mandátummá formálódó szavazatot is leadhatnak, ami megteremti a stratégiai szavazás mellett a szavazatmegosztás lehetőségét is.

A magyar választóknál a kétfordulós választási rendszerben a parlamenti küszöb, a preferált párt egyéni jelöltjének adott választókerületbeli hiánya, továbbá az aktuális politikai helyzet és természetesen személyes motivációk befolyásolták a szavazatmegosztást.³⁰ Az egy fordulóra történő átállás az egyéni választókerületekben erősítette a választók gondolkodásában a „szavazat elvesztésének”³¹ aggodalmát, ami a vegyes választási rendszer keretei között annak a lehetőségét is megteremti, hogy a választó más szempontokat előtérbe helyezve, eltérő pártokat támogasson listás és egyéni képviselőjelöltekre adható szavazatával.

Ez azonban abban az időszakban, amikor két blokk határozta meg a magyar pártrendszert, csak minimálisan befolyásolta a választási eredményeket (részben az egyéni kerületekben alkalmazott abszolút többségi mechanizmus miatt). 2006-ban például a két nagy pártot szinte ugyanannyian támogatták listán, mint az egyéni választókerületi jelöltek.³² Az egy fordulóra történő átállás, továbbá a pártrendszer átalakulása változtatott ezen a helyzeten, azonban mind a három érintett országgyűlési választás esetében eltérő hatással jelentkezett (4. táblázat).

29 Harkányi 2018.

30 Róna-Sós 2011, 121–122.

31 Harkányi 2018, 124.

32 Tóth 2015, 234–235.

4. táblázat: A pártlistára és az egyéni jelöltekre adott szavazatok számának változása 2014 és 2022 között az öt százalék feletti pártok esetében

		<i>Listás szavazatok (levélszavazatok nélkül)</i>	<i>Egyéni jelöltek szavazatszám</i>	<i>Különbség (egyéni jelöltek javára)</i>
2014	Fidesz–KDNP	2 142 142	2 165 342	+23 200
	MSZP–Együtt–DK–P–MLP	1 289 311	1 317 879	+28 568
	Jobbik	1 017 550	1 000 637	-16 913
	LMP	268 840	244 191	-24 649
2018	Fidesz–KDNP	2 607 990	2 636 201	+28 211
	Jobbik	1 090 751	1 276 840	+186 089
	MSZP–P	681 454	622 458	-58 996
	LMP	402 347	312 731	-89 616
	DK	307 492	348 176	+40 684
2022	Fidesz–KDNP	2 809 238	2 823 494	+14 256
	DK–Jobbik–Momentum–MSZP–LMP–P	1 936 297	1 983 757	+47 460
	Mi Hazánk	329 651	307 076	-22 575

Forrás: Nemzeti Választási Iroda

A három választás eredményeiben közös jellegzetességnek számít, hogy a kormányzati pozíció megtartásáért küzdő Fidesz–KDNP az első számú kihívónak tekintett politikai szereplő (2014-ben és 2022-ben a baloldali összefogás, 2018-ban a Jobbik) egyéni jelöltjei több szavazatot gyűjtöttek, mint az őket támogató pártok listái. A leglátványosabb eltérések 2018-ban, különösen a Jobbik esetében figyelhetők meg, aminek elsődleges oka a korábban már említett, taktikai – vagy más fogalommal stratégiai – szempontok szerint történő szavazásra buzdító kezdeményezések megjelenése, valamint az ellenzéki pártok kooperációja volt.³³ Utóbbi azért is befolyásolta jelentősen a szavazatszámokat, mert a Fidesz–KDNP és a Jobbik kivételével egyetlen pártnak sem volt mind a 106 egyéni választókerületben jelöltje. Ez a helyzet az ellenzékot formálisan vagy informálisan támogató egyéb felületekkel együtt a Jobbikot „jelölte ki” potenciális

³³ Tóka 2018, 87–99.

váltópártként 2018-ra, különösen a Budapesten kívüli egyéni választókerületekben.³⁴ A DK 2018-as eredményét pedig az magyarázza, hogy a párt a jelentősebb listás szavazatszámmal rendelkező MSZP–Párbeszéd szövetséggel nyílt és formális keretek mentén, a kisebb baloldali pártokkal informális módon működött együtt. A 2014-es és 2018-as választási adatok alapján az LMP szavazótábora tűnik a legkevésbé stabilnak. A két választáson a párt egyéni jelöltjeinek szavazatszámja jelentősen elmaradt a listás eredménytől, amit szavazóinak gondolkodása és viselkedése mellett a párt országos politikai kérdésekre, és ezen keresztül a lehető legjobb listás eredményre koncentráló kampánya is eredményezett.

2022-ben az előzetes várakozások két hasonló támogatottságú lista versenyét feltételezték, azonban a szavazatmegosztás kérdése – elsősorban az MKKP önálló indulása miatt – a kampány során végig napirenden maradt, különösen a baloldali szavazótáborban. Az üzenet, amely az MKKP listán és a Márki-Zay Péterrel induló ellenzéki blokk egyéni jelöltjei között megosztandó szavazatra vonatkozott, csak részben működött. Az ellenzéki összefogás jelöltjei több mint 47 ezer szavazattal kaptak többet, mint amennyien listájukat támogatták. A Kutyapárt levélszavazatok nélkül 183 416 listás szavazatot gyűjtött, 27 egyéni választókerületben nem indítottak jelöltet, így 79 jelöltjük összesen 126 750 szavazatot gyűjtött. A két érték közötti több mint 56 ezer szavazat arra utal, hogy a párt bizonyos kérdésekben hezitáló vagy stratégiai okokból más egyéni jelöltet támogató szavazói nem sorakoztak fel egységesen és fegyelmezetten az ellenzéki politikusok mögött. A Mi Hazánk esetében jelentkező különbség (–22 575 szavazat) elsődleges oka, hogy a párt végül „csak” 102 egyéni választókerületben indított jelöltet.

A többségi jelleg és aránytalanság kérdése

A magyar választási rendszerrel szembeni kritikák egyik fő iránya a választási rendszer többségi elemeinek erősödésére vonatkozik, ami magába foglalta a két fordulóról egyre történő váltást, az egyéni kerületek ará-

34 Tóth–Szabó 2018, 36–37.

nyának növekedését, továbbá a győzteskompenzáció bevezetését.³⁵ Azt már korábban tárgyaltuk, hogy a 2014 előtti, továbbá a 2014-es és 2018-as eredmények egyértelművé tették, hogy az egyéni választókerületekben elért győzelmek döntik el a magyar választás kimenetelét (lásd: 1. táblázat). A többségi jelleg erősödését 2022-ben annak ellenére is megfigyelhettük, hogy végül az előzetes várakozásokkal szemben a két „nagy lista” között olyan jelentős különbség alakult ki, ami 2014-ben a Fidesz–KDNP-t és az akkor közös listát alkotó öt baloldali pártot elválasztotta egymástól, a Jobbik és az LMP önálló indulása mellett. Bár a Fidesz szavazataránya mind a három évben emelkedett az előző választáshoz képest, az ellenzéki pártok (és választók) egyre szorosabb együttműködésének következtében az egyéni választókerületekben aratott győzelmek száma minden választáson csökkent (96-91-87).

5. táblázat: A 2022-es országgyűlési választás végeredménye és arányossági dimenziói

	<i>Szavazatarány</i>	<i>Egyéni mandátum</i>	<i>Listás mandátum</i>	<i>Összes mandátum</i>	<i>Mandátumarány</i>	<i>Arányossági együtt-ható/D</i>
Fidesz–KDNP	54,13%	87	48	135	67,84%	1,25
DK–Jobbik–Momentum–MSZP–LMP–P	34,44%	19	38	57	28,64%	0,83
Mi Hazánk	5,88%	0	6	6	3,02%	0,51
Egyéb	5,11%	0	0	0	0	–
Német nemzetiség	0,44%	0	1	1	0,50%	1,13
Összesen	100%	106	93	199	100%	13,77

Forrás: Tóth (2017, 52) nyomán a Nemzeti Választási Iroda adatai alapján

Az országos lista 2014-hez³⁶ és 2018-hoz³⁷ hasonlóan gyakorlatilag reprodukálta az országos szavazatarányokat (5. táblázat). A szavazatok koncentrálódása miatt (ami különösen a töredékszavazatok és győzteskompenzáció esetében képviselt komoly hatást) csökkent az aránytalanság

³⁵ Tóth 2017, 47.

³⁶ Tóth 2017, 53.

³⁷ Tóth–Szabó 2018, 35.

mértéke a korábbi két választáshoz viszonyítva,³⁸ azonban a többségi elemek markáns szerepe miatt, amit némileg módosít a 93 listás mandátum, a magyar választási rendszer keretei között minimális eséllyel jelentkeznek olyan mutatók, mint egy klasszikus arányos rendszer (például Hollandia) esetében.

6. táblázat: Az országos listára érkező szavazatok az öt százalék feletti listák esetében, forrásuk szerint (2022)

	<i>Országos lista</i>	<i>Levél-szavazat</i>	<i>Vesztes töredék-szavazat</i>	<i>Győztes-kompenzáció</i>	<i>Összes</i>
Fidesz–KDNP	2 809 238	251 468	404 540	925 803	4 391 049
DK–Jobbik–Momentum–MSZP–LMP–P	1 936 297	11 034	1 493 076	86 092	3 526 499
Mi Hazánk	329 651	2 836	307 064	0	639 551

Forrás: Tóth (2015, 247) nyomán a Nemzeti Választási Iroda adatai alapján

2014 és 2018 után a parlamenti küszöböt átlépő listák mandátumszámát a levélszavazatok ezúttal is csak minimálisan befolyásolták, és az egyéni választókerületekben elért eredmények határozzák meg a legmarkánsabban a választás végeredményét (lásd: 6. táblázat). A töredékszavazatok és győzteskompenzáció révén az egyéni jelöltekre adott szavazat felértékelődött a listás szavazattal szemben, ugyanis olyan jelölt támogatása esetén, akinek pártja átlépi a parlamenti küszöböt, az egyéni jelöltre adott szavazat végső soron nem tud elveszni. Ha a preferált jelölt nyer, akkor gyakorlatilag „megduplázza” a szavazat értékét, ha pedig veszít, akkor töredékszavazatként számítják.

Az aránytalanság kérdéséhez kapcsolódva érdemes még megemlíteni, hogy területi szempontból rendkívüli eltérések alakultak ki a pártok között. Ez a téma messze túlmutat a választási rendszer működésének bemutatásán, azonban a választási eredményben, illetve a parlamenti

³⁸ A Fidesz–KDNP egyéni választókerületi győzelmeinek csökkenése a szavazatarány növekedésének ellenére következett be, így az arányossági együttható a három választáson fokozatosan közelít az 1-es értékhez: 1,49-1,35-1,25. A Loosemore–Hanby-index szintén csökkenő tendenciát mutat: 21,77-17,84-13,77.

mandátumokban jelentkező különbség egyik fő oka, hogy míg az ellenzék Budapest 18 választókerületéből egy kivételével mindent megnyert, addig a fővároson kívül csak minimális sikereket tudott felmutatni, sőt több olyan jelölt volt, aki annak ellenére is nagyobb arányú vereséget szenvedett, hogy négy évvel korábban több ellenzéki riválisa is akadt.³⁹ A baloldal támogatottsága számos olyan térségben (Észak-Magyarország szinte teljes területe, Komárom-Esztergom megye, az Alföld számos választókerülete) összeomlott, ahol 2010 előtt az MSZP megkerülhetetlennek tűnt, és új szavazókat az érintett választókerületekben 2009-től 2019-ig komoly erőt képviselő Jobbikkal kötött szövetség sem hozott számukra.

Levélszavazatok

A választási rendszer átalakítása során megvalósult a Fidesz–KDNP korábbi választási ígérete, a határon túli magyarok számára biztosított szavazati jog,⁴⁰ amelyet elsősorban azért szoktak politikai viták tárgyává emelni, mert a Fidesz támogatottsága kimagasló ebben a társadalmi csoportban. A határon túli magyarok helyzete azonban ennél összetettebb társadalmi, politikai és jogi kérdés. A rendszerváltástól kezdődően rendre visszatérő kérdésként fogalmazódott meg, hogy a magyar állam milyen felelősséggel tartozik a Kárpát-medencében, valamint azon kívül élő magyar közösségekért, hogyan lehet ezt a kapcsolatot jogi, kulturális, gazdasági és politikai szempontból értelmezni. Erre az 1990 után hivatalba lépő kormányok eltérő hangsúlyú válaszokat fogalmaztak meg, a legaktívabb együttműködést Orbán Viktor kormányai alakították ki, különösen 2010 után, aminek központi lépését jelentette a kedvezményes honosítás (kettős állampolgárság) lehetőségének megteremtése.⁴¹ Az állampolgárság vi-

39 Néhány példa erre a helyzetre: Borsod-Abaúj-Zemplén megye 3. számú választókerületében (Ózd) az ellenzéki összefogás jelöltje 27,08 százalékot ért el. Négy évvel korábban a Jobbik jelöltje 36,72 százalékkal zárt a második helyen, miközben egyéni jelöltet indított a körzetben a DK, az LMP, a Momentum és az Együtt. Heves megye 2. számú választókerületében (Gyöngyös) az ellenzéki összefogás jelöltje 36,41 százalékkal lett második, 2018-ban a Jobbik jelöltje (Vona Gábor) 41,94 százalékot ért el, az MSZP, az LMP és az Együtt jelöltjeit megelőzve.

40 Tóth 2017, 45.

41 Bárdi 2013.

szont felvetette a választójog biztosításának kérdését is, amelyet a régió országainak többsége – Szlovákia és Szlovénia kivételével – az állampolgárság szabályozásával együtt addigra már rendezett és lezárt.⁴²

Az állandó magyarországi lakóhellyel nem rendelkező magyar állampolgárok regisztráció révén kérvényezhetik, hogy felkerüljenek a választói névjegyzékbe. Szavazatukat levélben adhatják le (a választási rendszer emiatt nevezi „levélszavazat”-nak ezeket a voksokat), viszont az állandó magyarországi lakóhellyel rendelkezőkkel szemben csupán egy szavazatot adhatnak le, valamely pártlistára.⁴³ 2014-től a levélszavazatoknak két jellegzetessége érvényesült: számuk választásról választásra növekedett, ennek ellenére a Fidesz–KDNP országos átlagnál jóval magasabb támogatottsága érdemben nem módosult.

7. táblázat: Levélszavazatok eredménye 2014 és 2022 között

	2014		2018		2022	
	Szavazat-szám	Szavazat-arány	Szavazat-szám	Szavazat-arány	Szavazat-szám	Szavazat-arány
Fidesz–KDNP	122 638	95,49%	216 561	96,24%	251 468	93,89%
MSZP	1 495	1,16%	1 247	0,55%	11 034	4,12%
DK			669	0,30%		
Együtt			331	0,15%		
Jobbik			2 926	2,28%		
LMP	574	0,45%	2 082	0,93%		
Momentum	–	–	1 004	0,45%		
MKKP	–	–	656	0,29%	1 636	0,61%
Mi Hazánk	–	–	–	–	2 836	1,06%
Egyéb	796	0,62%	440	0,18%	860	0,32%
Összesen	128 429	100%	225 025	100%	267 834	100%

Forrás: Nemzeti Választási Iroda

A 7. táblázatban bemutatott erőviszonyokat sokszor természetes adottságnak tekintik, miközben a politikatörténeti háttérük sokkal összetettebb, és egyik történelmi korszakban sem volt magától értetődő. A balol-

⁴² Gázsó 2020, 51–55.

⁴³ Tóth 2015, 242.

dali pártok komoly támogatottsággal rendelkeztek a magyar anyanyelvű városi munkásság és középosztály körében, különösen a két világháború közötti Csehszlovákiában.⁴⁴ A Román Kommunista Pártban különleges erőcsoportot alkottak a magyarok,⁴⁵ többen 1945 után hosszabb időre is bekerülhettek a párt felső vezetésébe vagy a kormányba (például Mogyorós Sándor, Vincze János). Később a különböző kommunista frakciók küzdelme során a magyar politikusok fokozatosan háttérbe szorultak, néhányan (így Fazekas János közel két évtized alatt több területet is irányított miniszterként, 1975 és 1982 között miniszterelnök-helyettes volt), azonban még a Ceaușescu-korszak utolsó periódusáig is tartották pozícióikat.⁴⁶ Az 1970-es évektől évtizedeken át hatékonyan működő, a rendszerváltást is túlélő kapcsolati háló alakult ki a Kárpát-medencében élő jobboldali, valamint baloldali és liberális értelmiségiek között is.

A választási rendszeren túlmutató kérdés, hogy a rendszerváltás után hivatalban lévő magyar kormányok hogyan gondolkodtak a határon túli magyarokról és milyen lépéseket tettek velük kapcsolatban. Azonban a levélszavazatok keretében jelentkező különbség elsődleges magyarázata, hogy a baloldali pártok a 2002-es országgyűlési választási kampányban a státustörvényről, majd a 2004-es kettős állampolgárságról szóló népszavazás során képviselt álláspontjukkal, valamint a határon túli magyar szervezetek támogatásának fokozatos leépítésével 2002 és 2010 között gyakorlatilag felszámolták a hátországukat egy olyan közegben, ahol húsz évvel korábban még komoly kapcsolatokkal és támogatókkal rendelkeztek. 2010-től a Fidesz–KDNP a kettős állampolgárság, az oktatási együttműködés erősítése, a szimbolikus gesztusok mellett kiterjedt fejlesztési programokat valósított meg. Kezdetben az oktatási-kulturális területre koncentráltak a kormányzati lépések, később a gazdaság több szegmensére is kiterjedtek, ami új dimenziót hozott erre a területre. Az aktívabb szerepvállalás azonban nem okozott diplomáciai feszültségeket, sőt a szerb és román kapcsolatok esetében is komoly előrelépések történtek, amelyeket az érintett magyar pártok (elsősorban VMSZ és RMDSZ) is segítettek. Ez a folyamat nem írta felül, hogy a határon túli magyar közösségeken belül is számos politikai ellentét létezik (például területi, vallási,

44 Simon 2014, 57–80.

45 Novák 2006.

46 Novák 2012.

ideológiai konfliktusok mentén), azonban egy jelentős számú, magyar állampolgársággal rendelkező csoport zárójelbe tette ezeket az ellentéteket a magyar országgyűlési választások során, a magyar kormány és ahhoz kapcsolódva a Fidesz megítélésében is.

Nemzetiségi mandátum

A 2014-től alkalmazott választási rendszer könnyített feltételekkel kínál képviseleti lehetőséget a nemzetiségeknek. A választók az országgyűlési választást megelőzően kérhetik felvételüket nemzetiségi névjegyzékbe, egy választó csak egy kisebbségi névjegyzékben lehet regisztrálva. A nemzetiségi szavazó választhat, hogy egy párt országos listájára kíván szavazni, vagy nemzetiségi listára. A nemzetiségi listánál kettős mandátumküszöb jelenik meg: az első nemzetiségi mandátumhoz elegendő az általános mandátumszerzéshez szükséges szavazatok nagyjából negyede. A további mandátumokhoz már az országos listához általában szükséges mandátumszámokat kell alapul venni. Mindez a gyakorlatban csupán egy jól szervezett kisebbség számára biztosít legfeljebb egyetlen mandátumot.⁴⁷ 2014-ben nem keletkezett nemzetiségi mandátum, 2018-ban viszont a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (MNOÖ) egy mandátumhoz jutott, amit 2022-ben is megőrzött (8. táblázat).

8. táblázat: Nemzetiségi listák szavazatszámai 2014 és 2022 között

	2014	2018	2022
Magyarországi Németek Országos Önkormányzata	11 415	26 477	24 630
Országos Roma Önkormányzat	4 048	5 703	–
Országos Horvát Önkormányzat	1 212	1 743	1 760
Országos Szlovák Önkormányzat	995	1 245	1 208
Országos Ruszin Önkormányzat	463	539	645
Magyarországi Románok Országos Önkormányzata	362	428	526
Szerb Országos Önkormányzat	236	296	418

⁴⁷ Tóth 2017, 45.

	2014	2018	2022
Ukrán Országos Önkormányzat	293	270	396
Országos Lengyel Önkormányzat	99	210	281
Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata	102	159	232
Országos Szlovén Önkormányzat	134	199	219
Országos Örmény Önkormányzat	110	159	163
Bolgár Országos Önkormányzat	74	104	157
Összes nemzetiségi listára adott szavazat	19 543	37 532	30 635

Forrás: Nemzeti Választási Iroda

A 2014-es és 2018-as adatok szerint a nemzetiségek létszámához képest jóval kevesebben regisztráltak nemzetiségi választóként 2022-ben.⁴⁸ Ugyanakkor a nemzetiségi listákra adott szavazatok száma 2018-ban szinte megduplázódott a 2014-es szinthez képest, 2022-ben viszont jelentős – közel hétezer szavazat – csökkenés történt a négy évvel korábbihoz képest. A változás elsődleges oka a roma lista hiánya volt.⁴⁹

Az MNOÖ sikeréről eddig kevés elemzés, értékelés született, a megtartott parlamenti mandátum miatt mégis érdemes részletesebben foglalkozni a német lista eredményességével. A második világháború után a Magyarország területén maradt nemzeti kisebbségek – különösen a németek egy jelentős részének kitelepítése és a szlovák–magyar lakosságcsere után – nem képeztek érdemi társadalmi erőt. Nemzetiségi ügyek nem tematizálódtak a politikában sem. Többségük már akkor az asszimiláció előrehaladott állapotában volt, elsősorban a vegyes házasságok és az oktatási rendszer hatására, amit a háború utáni kitelepítések emléke még inkább erősített. A Kádár-korban sem változott a tendencia, és a magyarországi kisebbségekhez tartozók döntő többségénél csak a családi emlékezet és hagyományok terén élt tovább az egykori etnikai kötődés.⁵⁰ Bár a nemzetiségek vezetői 1958-tól többnyire parlamenti képviselők voltak, ami szimbolikus gesztusként ellensúlyozni próbálta a kitelepítést és korábbi időszakot meghatározó kommunista elnyomást, érdemi fordulatot

⁴⁸ Dobos 2021, 54.

⁴⁹ Az Országos Roma Önkormányzat belső konfliktusok miatt nem tudott nemzetiségi listát állítani a 2022-es országgyűlési választásra.

⁵⁰ Valuch 2005, 78–80.

azonban ez sem hozott az asszimilációs folyamatban. 1990 után viszont ez a szimbolikus lehetőség megszűnt, és a nemzetiségi vezetők a rendszerváltás óta folyamatosan küzdöttek a parlamenti képviselőbiztosításért. A nemzetiségi identitással rendelkezők alacsony létszáma, térbeli töredezettsége és a tovább fokozódó asszimiláció azonban gátolta, hogy politikai szempontból releváns aktorként tekintsenek rájuk.⁵¹ Ez alól – részben – a németek jelentenek kivételt.

Németek gyakorlatilag a magyar állam kialakulása óta élnek az ország területén, a túlnépesedett német ajkú területekről folyamatosan érkeztek a történelmi Magyarország területére. A nyugat-magyarországi területekre az Árpád-kortól folyamatosan zajlott a beköltözés, az ország többi területére pedig több hullámban uralkodók telepítették őket, amelyek közül az utolsó nagy volumenű az 1600-as évek végén kezdődött és változó intenzitással átfogta a teljes 18. századot. A 19. század kezdetére kialakult nagy német nyelvi szigetek közül a 20. század végére a Dunántúli-középhegységben, Dél-Dunántúlon és Bácskában, valamint a nyugat-magyarországi megyékben maradtak fenn hagyományőrző, erős identitással rendelkező kisközösségek.⁵² Az országos nemzetiségi önkormányzat, a több mint 150 helyi nemzetiségi önkormányzat, a civil szervezeti háló, valamint a német nyelvterületet átfonó kapcsolatok olyan háttérrel biztosítanak a magyarországi német közösségnek, ami kiemeli őket a hazai nemzetiségek közül. Ez a szervezethez és a hozzá kapcsolódó tőke tette lehetővé, hogy az intézményi keretekkel és a politikai helyzettel élve a német nemzetiség 2018-ban és 2022-ben is mandátumot szerezzen.

A német nemzetiségi lista azokon a településeken szerepelt kiemelkedően, ahol a helyi lakosságon belüli nagy arány erős hagyományápolással társul, továbbá az intézmények is jól szervezettek (például Császártöltés, Dunabogdány, Németbánya, Véménd). A 2014-es és 2018-as választás során a regisztráltak és az érvényes szavazatot leadók száma is erős kapcsolatot mutatott az intézményi háttér szervezethezével, elsősorban a nemzetiségi önkormányzat működésével és beágyazottságával,⁵³ amely mintázat 2022-ben szintén érvényesült.⁵⁴

51 Dobos 2021, 58–59.

52 Gerner 2020.

53 Dobos 2021, 70–71.

54 A Nemzeti Választási Iroda összesítése alapján, ha az MNOÖ listája nem részesült volna

Konklúzió

A 2014-től alkalmazott választási rendszer működésének jellegzetességei 2022-ben érdemben nem különböztek a korábbi két országgyűlési választás során tapasztalt jellegzetességektől. A választási rendszer alapvetően a jól szervezett, magas támogatottsággal és mozgósító képességgel rendelkező szervezetek számára előnyös. Ez nem csupán az egyéni választókerületek döntő többségében sikeres párt számára nyújt előnyöket, hanem a vesztes oldalon, sőt még a nemzetiségi képviselő esetében is kiemelt jelentőségű. A három választás során a Fidesz–KDNP rendre növekvő támogatottsággal biztosította kétharmados parlamenti többségét, azonban az ellenzéki pártok egyre szorosabb és erőteljesebb együttműködése az ellenzéki szavazatok koncentrálódását eredményezte, ami egyúttal választásról választásra csökkentette azon egyéni választókerületek számát, ahol a kormánypárti jelöltek nyertek. A többségi elemek dominanciájának tekinthető, hogy a választás 2022-ben is lényegében az egyéni választókerületben dőlt el, a kétpólusú verseny pedig jelentősen korlátozta a szavazatmegosztás mértékét. A levélszavazatok és a nemzetiségi mandátum jelentősége ebben az évben is jelentősen elmaradt az egyéni körzetekben jelentkező eredményekhez képest.

A tanulmány kezdő gondolata a választási rendszer pártokra és választókra gyakorolt hatása volt. A 2022-es országgyűlési választás után a legfontosabb politikai kérdések nem a választási rendszerrel kapcsolatban, hanem a magyar pártrendszer jövőjével kapcsolatban fogalmazódnak meg. Orbán Viktor vezetésével a Fidesz–KDNP egymást követő negyedik választáson ért el nagyarányú győzelmet, ami gyakorlatilag a korábban rendre felmerülő domináns pártrendszerrel szóló vitát⁵⁵ is lezárja. A választást követő helyzetben az ellenzéki szereplők jövője tűnik kérdésesnek. Egymást követő negyedik választáson, a negyedik stratégiát követve szenvedtek nagyarányú vereséget, ami után korábbi együttműködésük jövője, illetve több párt integritása, jövője is kérdéses az éles belső, szemé-

mandátumban, akkor 2018-ban a Fidesz–KDNP, 2022-ben a Mi Hazánk részesült volna eggyel több listás mandátumban.

55 Horváth–Soós 2015, 274–276; Tóth–Szabó 2018, 38–39; Csizmadia et al. 2021.

lyes konfliktusok, valamint a vezetési válság következtében. Ennek a kérdésnek a megválaszolása azonban már a magyar pártrendszert vizsgáló kutatások körébe tartozik.

Irodalom

- Bárdi, Nándor 2013: Magyarország és a kisebbségi közösségek 1989 után. *Metszetek*, 2. évfolyam, 2–3, 40–79.
- Csernák, János – Tordai, Dániel 2021: A centrális erőter átalakulása. *Századvég*, 1. évfolyam, 1, 159–188.
- Csizmadia, Ervin – Lakatos, Júlia – Novák, Zoltán – Paár, Ádám – Rajnai, Gergely 2021: *Uralgó párt. A Fidesz nemzetközi és hazai összehasonlításban*. Budapest, Gondolat Kiadói Kör.
- Dobos, Balázs 2021: A nemzetiségi részvétel jellemzői az országgyűlési választásokon (2014–2018). *Parlamenti Szemle*, 6. évfolyam, 2, 53–81.
- Enyedi, Zsolt – Benoit, Ken 2011: Kritikus választás 2010. A magyar pártrendszer átrendeződése a bal-jobb dimenzióban. In Enyedi, Zsolt – Szabó, Andrea – Tardos, Márton (szerk.) *Új képlet. A 2010-es választások Magyarországon*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyarországi Központja Alapítvány, 17–42.
- Fábián, György – Kovács, László Imre 1998: *Voksok és mandátumok. A választási rendszerek arányossága. Villányi úti könyvek 12. Politikatudományi sorozat 8.* Budapest, Villányi Úti Konferenciaközpont és Szabadegyetem Alapítvány.
- Gazsó, Dániel 2020: A diaszpóra politikai dimenziói. *Politikatudományi Szemle*, 29. évfolyam, 1, 42–67.
- Gerner, Zsuzsanna 2020: Németek Pécssett és a Dél-Dunántúl területén. *Tudásmenedzsment*, 21. évfolyam, 1, 15–26.
- Harkányi, Ádám Máté 2018: A stratégiai szavazás arcai. *Politikatudományi Szemle*, 27. évfolyam, 1, 115–140.
- Horváth, Attila – Soós, Gábor 2015: Pártok és pártrendszer. In Körösenyi, András (szerk.) *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 249–278.
- Körösenyi, András – Tóth, Csaba – Török, Gábor 2007: *A magyar politikai rendszer*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Lakner, Zoltán 2017: Megújuló válság. Az MSZP alkalmazkodási kísérlete 2010 után. In Boda, Zsolt – Szabó, Andrea (szerk.) *Trendek a magyar politikában – 2. A Fidesz és a többiek: pártok, mozgalmak, politikák*. Budapest, Napvilág Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 143–167.
- Novák, Zoltán 2006: Magyarok a Román Kommunista Pártban 1944–1948. *Pro Minoritate*, 11. évfolyam, 2–3, 62–77.
- Novák, Zoltán 2012: Pártszolgálat és kisebbségi érdekérvényesítés a hatvanas-hetvenes évek Romániájában. Fazekas János példája. In Bárdi, Nándor – Tóth, Ágnes (szerk.) *Egyén és közösség. Tanulmányok*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 363–383.
- Political Capital 2018: *Nagyot ment a kampánykorrupció a 2018-as választásokon*. https://www.politicalcapital.hu/hirek.php?article_read=1&article_id=2249 (Letöltve: 2022. május 19.)

- Róna, Dániel – Sós, Ildikó 2011: A térmodellen túl. Másodlagos preferenciák a 2010-es országgyűlési választáson. *Politikatudományi Szemle*, 20. évfolyam, 4, 113–140.
- Simon, Attila 2014: *Magyar idők a Felvidéken (1938–1945). Az első bécsi döntés és következményei*. Budapest, Jaffa Kiadó.
- Soós, Gábor 2012: Kétflokkrendszer Magyarországon. In Boda, Zsolt – Körösenyi, András (szerk.) *Van irány? Trendek a magyar politikában*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 14–40.
- Tóka, Gábor 2018: A centrális erőter bomlása. In Böcskei, Balázs – Szabó, Andrea (szerk.) *Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest, Napvilág Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 78–101.
- Tóth, Csaba 2001: A magyar pártrendszer fejlődésének fő iránya. *Politikatudományi Szemle*, 10. évfolyam, 3, 81–104.
- Tóth, Csaba 2015: Választási rendszer. In Körösenyi, András (szerk.) *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 231–248.
- Tóth, Csaba 2017: Választási rendszer és választások 2014-ben. In Boda, Zsolt – Szabó, Andrea (szerk.) *Trendek a magyar politikában – 2. A Fidesz és a többiek: pártok, mozgalmak, politikák*. Budapest, Napvilág Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 43–60.
- Tóth, Csaba – Szabó, Andrea 2018: A győztes mindent visz? A 2018-as választás eredményei. In Böcskei, Balázs – Szabó, Andrea (szerk.) *Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest, Napvilág Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 19–42.
- Tóth, Csaba – Török, Gábor 2014: Az új pártrendszer. In Kolosi, Tamás – Tóth, István György (szerk.) *Társadalmi Riórt 2014*. Budapest, TÁRKI, 511–531.
- Török, Gábor 2006: Pártok, stratégiák és taktikák. A 2006-os választási kampány politikai elemzése. In Karácsony, Gergely (szerk.) *A 2006-os Országgyűlési választások. Elemzések és adatok*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyarországi Központja Alapítvány, 145–173.
- Valuch, Tibor 2005: *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*. Budapest, Osiris Kiadó.